

УДК 93/94:271-005.1

РЕПРЕСІЇ ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ ТА ОПІР ВАСИЛІАН ПРОВІНЦІ НАЙСВЯТІШОГО СПАСИТЕЛЯ У ХХ ст.

О. ПОЛІКАРП МАРЦЕЛЮК, ЧСВВ

*Василіанський інститут філософсько-богословських студій імені митрополита
Йосифа-Веляміна Рутського,
Місія «Постуляційний центр беатифікації й канонізації святих УГКЦ»
при Патріаршій Курії,
пл. Соборна, 3а, Львів, Україна, 79008*

*Пригадати життя наших братів, які загинули внаслідок переслідування політичною
владою, є одним з наших обов'язків пам'яті, яка повертає ці події на суд історії.
Вірні УГКЦ справедливо відчують потребу в перегляді цих подій, щоб усвідомити
й виокремити основні постаті цього періоду та головні лінії їхнього світогляду.
(д-р Кабея Муас Шарль, Інститут прав людини в Ліоні)*

У статті висвітлюються форми опору і пристосування до радянських реалій у василіанському середовищі. Слушно вважати, що спротив процесу возз'єднання з РПЦ греко-католицького духівництва і монашества є спротивом тоталітарному режимові влади. Аналіз наукових праць і архівних матеріалів, дотичних до діяльності ченців Василіанського чину в 1944–1950 рр. доводить, що ченці, переживши першу радянську окупацію, жажіття застінків НКВС, були свідомі того, що їх чекає. Частина ієромонахів, які активно виступали проти радянської влади, перед поверненням Червоної армії виїхала за кордон, а більшість ченців активно стала до захисту прав УГКЦ і Чину, що стало причиною їхніх репресій. Аналізуючи форми опору і пристосування, ми констатуємо, що до офіційного початку злуки з РПЦ ченці намагалися не загострювати стосунків з державою. Вони перебували в монастирях і душпастирювали на власних парафіях, а також обслуговували на прохання ієрархів або деканів парафії, на яких не було душпастирів.

Ключові слова: василіани, Василіанський чин, монашество, греко-католицьке духівництво, ієромонахи, душпастирі, НКВС, УГКЦ.

Вступна частина. Джерелом актуальної кризи економіки папа Бенедикт назвав кризу моралі і корупцію, а папа Франциск вказав, що світ перебуває в стані Третьої світової війни частково з точковими війнами в Азії, Африці, у Сирії й Україні. У війні папа Франциск вбачає причину сучасної міграції, а у свідченні віри християн Сирії та Іраку – шлях до віднови єдності в суспільстві. *«Християни Сирії та Іраку проходять дорогу Хреста і показують нам, що у центрі нашої віри має бути Христос серед супротивностей – невтомно нести Новину любові, примирення, прощення. Цього вчимося у мучеників і тих, хто сьогодні, також ціною життя, залишаються вірними Господу і з Ним перемагають зло добром (Рим. 12, 21). Як кров Христа, пролита задля любові, примирила і з'єднала людство з Богом і стала джерелом Церкви, так і кров мучеників – насіння єдності християн»¹.*

Жертва новітніх мучеників вказує, якими цінностями і переконаннями повинні керуватися віруючі, щоб з гідністю і чистим серцем вистояти в час випробування. Як жити

¹ Франциск Бергольйо, папа, Невинний біль, слово до патріарха церкви Ассирії Мар Геваргіса III, L'OSSERVATORE ROMANO, № 265 (4700), 18 листопада 2016, арк. 6.

Заповідями, щоб тоді, коли буде потрібне моє свідчення, я був на висоті імені християнин? Христос вказує: «Вам не треба готуватися наперед, що маєте відповідати, я бо дам вам слово й мудрість, якій ніхто з ваших противників не зможе протиставитись і перечити. Христос попереджає учнів, що переслідування буде з боку «правителів і царів» з ненависті до віри. В очах римлян відмова скласти жертву богам за імператора вважалася смертельною образою його маєстату, і таких вільнодумців ув'язнювали, і якщо вони не розкаювалися, засуджували на пожиттєве заслання або смерть. XX ст., ознаменоване розпадом монархічних імперій *Ancient regime*, які розв'язали в Європі безумство Першої світової війни, а згодом становленням тоталітарних режимів з «вірою» у пролетаріат і прогрес людства, чистий розум «надлюдини», виводить на сцену історії химери більшовизму в Росії та націонал-соціалістів Італії та Німеччини. 1904 р. митрополит у пастирському посланні «*Про суспільне питання*» говорить про небезпеку соціалістів у т. зв. цивільних шлюбах і протиставляє їм християнську родину, життя у молитві, діла милосердя, а вченню соціалістів про рівність соціальних класів і спільну власність – модель життя спільноти монахів у добровільній практиці чесноти убожества: «*Ми в монашому житті маємо досвід, чим є комунізм... до такої спільної власності треба знаменитої організації, великої карноти і щирої, сердечної, взаємної любові...*»² Папа Пій XI 1921 р. встановлює свято Христа Царя як правителя людства, а ідеології комунізму і фашизму називав узурпацією прав Церкви і їх остаточно засуджує 1937 р. в енцикліках «*Divini Redemptoris*» та «*Mit bregen sorge*» як авторитарні системи, керовані домінантною політичною силою, яка монополізує економіку, культуру й ідеологію, яку подає як релігію, а Церкву репресує або намагається маніпулювати нею.

У СРСР енкавеесівці та ідеологи комунізму пильно чувають над світоглядом «радянської людини», атеїсти вводять християн у число «ворогів народу» і репресіями придушують вільнодумство. Про розмір феномену репресій українців промовляє кількість репресованих у таборах ГУЛАГу. За даними дослідження Земскова 1939 року було 277 тис. українців з апогеєм 1948 р. в 539 тисяч українців, загалом число депортованих сягнуло 951-го тисячі українців, а побачило волю лише 620 тисяч³. Статистика вражає, однак пропонує подивитись в очі тих, хто стоїть за сумним рядком цифр, і зробити правильні висновки як для себе, так і для нащадків, богослов і філософ Альберт Швейцар, філософ, який пережив дві світові війни, був в'язнем концтабору і стверджував: «*Я родився в період духовного занепаду людства. У відповідь на отриманий тяжкий досвід у житті Альберт зайнявся створенням шпиталів, і як результат – виписав рецепт «ліків», які зцілять людство від рецидивів агресії – «благовоління перед життям». Прикладом «благовоління віри» є набутий нашим поколінням урок вірності і мужності, який дають мученики, що стійко тримаються віри у Христа перед обличчям нав'язливого атеїзму. Шлях кожного до Христа має відображатись у щоденних жертвах і справах милосердя, які є фундаментом будівлі духовного життя. Лише коли крок за кроком пізнаєш ближче особу мученика, у наших очах росте його велич.*

Реформовані василіани і виклик тоталітаризмів XX ст.

У XX ст. василіани в Добромільську реформу в Австро-Угорщині вступили оновлені та натхненні духом віднови соціальної справедливості папи Лева XIII, душпастирюючи, і як у містах серед міщан, так і місіями спричинилися до духовного відродження села. 1891 р. під час місії о. Єремії Ломницького в с. Жужелі Сокальського повіту в парафії о. Кирила Селецького до богопосвяченого життя зголосилось кілька дівчат. Саме з гурту дев'яти

² Церква і душпастирство, Пастирські листи 1901–1914 р. Т. III. (Івано-Франківськ), 141.

³ Франс Месле, Жак Валлен, *Смертність та причини смерті в Україні у XX ст.* (Київ 2008), 91–91.

сестер під проводом слуги Божого отця Єремії та блаженної сестри Йосафати (Михайлини Гордашевської) з насіння виросло дерево першого українського Згромадження сестер служебниць, як згадує с. Атанасія, Теодосія Мельник: «...зернятками є 9 перших Сестер нашого дорогого Згромадження, що між ними наймолодша віком була та, що пише ці рядки. Тих 9 Служебниць післяв Бог на тверду галицьку, українську землю, щоб зростали для Його слави й чести Небесної Цариці, добра св. Церкви й нашого народу». З початком Першої світової війни о. Єремія у звітах жандармерії значиться як впливовий духовний авторитет у Станиславові, тому його звинувачено в політиці «мазепинства» і було інтерновано в Сибірськ, де о. Єремія і помер 3 липня 1916 року як вірний син Чину і Церкви. Згодом 26 ченців було заслано до Сибіру. З Жовкви у вересні 1914 р було інтерновано ігумена о. Віталія Градюка, про що він повідомив на допиті у своїй архівно-кримінальній справі так: «... В 1914 году, по предложению царских властей, я эвакуировался в Россию, где и проживал до 1918 года. Этот период времени я находился в г. Новенец – полтора года и в Казани, откуда и возвратился на Родину», як також на засланні в російському полоні були отці Вацура і Мазикевич⁴, де вони перебували до лютневої революції у Росії 1917 р.

У серпні 1914 р. Австро-Угорщина мобілізувала 37 кліриків василіан до війська як санітарів у шпиталі в Тернополі, Теробовлі, Чорткові, з них восьмеро – з Теробовлі потрапило в російський полон. Решту у вересні при наближенні фронту відпустили, і вони виїхали до Лаврова. У Крехівській хроніці за 1916 рік є згадка про смерть на війні бр. Партенія Завадки, бр. Татуська (Відень), бр. Тимотея Головка (Чехія) і бр. Лазаря-Лева Бонцюна (Волинь). Про смерть бр. Лазаря описує родині о. Станіслав Возняк: «Прикру і сумну новину доношу вам, а іменно, що Ваш син Лев дня 14 лютого 1916 р. попрощався з сим світом... В послідніх днях держав він яко цубсфірер службу в заразливім шпиталі в Соколю, 40 км. північніше Луцька на Волині... Дня 13 лютого а се було в неділю був я в нього поговорив з ним, а беручи що гарячка спала, всі тим утішилися. На другий день вибрався я до шпиталю зі Службою Божою. Приходжу до него, а він мене вже не пізнає. Тому що я мав тоді кількох хворих, що хотіли ся сповідати, проте пішов до них – а по сповіді відправив Службу Божу в сусідній кімнаті. По Богослуженню я довідався що Лев віддав чисту душу Господу Богу по св. Євангелії. Прикра ся новина розійшлася по всіх жовнярах. Всі зачали гірко плакати, бо покійного дуже любили. Правду сказати, був з него чоловік добрий, приємний товариш і дуже вирозумілий на всяке нещастя»⁵. Брати в жертвеній посвяті хворим стали свідками жертвенної любові Христа під час війни.

Під час Брусиловського прориву 1915 р. російська армія захоплює Галичину та проводить арешти чільних провідників греко-католицької Церкви, а в монастирях розквартирують військовиків. Початком репресій проти духівництва був арешт митрополита Андрея Шептицького. «Аж прийшов день 19. Вересня 1914 р., день, який у народа слабкого вірою, міг вирвати її з коренем, день ув'язнення Ексселенсії Митрополита. І зойкнув нарид з надлюдського болю, а його стон дійшов певно аж до Божого престола. [...] Може ні одного з насильств теперішньої війни не стрінуло ся з таким загальним осудом, як ув'язнення та заслання Митрополита Андрея» (І. Гродський «Царський в'язень»).

Революція і влада більшовиків привела до встановлення тоталітарного режиму з «вірою» у пролетаріат і світле майбутнє людства у СРСР. А ідеологія суто арійської нації виводить на сцену історії химеру націонал-соціалізму в Італії та Німеччині. Ризький мирний договір 1921 р. між Польщею і СРСР ділить Україну, де Лівобережжя і Центр входять до складу СРСР, а Захід – у склад ІІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ.

⁴ Хроніка Крехівського монастиря, Архів Центрального державного історичного архіву у м. Львові (далі – ЦДІА у Львові), ф. 684, оп. 1, спр. 2033, арк. 22.

⁵ Ibid, арк. 4–5.

Папа Пій XI проголошує абсолютне право Христа Царя як правителя людства, а ідеї комунізму і фашизму узурпацією прав Церкви і після численних пересторог їх засуджує 1937 р. в енцикліках «*Divini Redemptoris*» та «*Mit bregen sorge*» як авторитарні режими, керовані політичними силами, які власну ідеологію подають як релігію, а релігійні громади утискають ідеологічними і фізичними методами репресій, використовують потреби знедоленого і бідного населення, тобто бунтаря з народу, щоб розвинути в них ненависть до багатіїв з дальшими негативними наслідками цього озлоблення, що в корінні своєму не схвалює Церква. Церква не могла мовчати. Не мовчав і Апостольський Престол. Попередник папа Лев XIII в енцикліці «*Quod Apostolici muneris*» окреслив доктрину комунізму виразними і сильними словами: «Смертельну загрозу, що прошибає найглибші клітини суспільності та наражує її на певну загибелю». Папа Пій XI в енцикліці «*De communismo atheo*» («Про безбожний комунізм») промовляє до священників словами Лева XIII: «...Ідіть головно до вбогих робітників; загалом ідіть до вбогих! Якщо священник не піде до робітників і до вбогих, щоб отворити їм очі й оберегти їх перед ложню, то стануть легкою добыччю емісарів комунізму».

Стівен Майнер⁶, досліджуючи дипломатію США і СРСР, стверджує, що основною культурною нотою радянської дипломатії було створення іміджу СРСР на Заході як країни з свободою релігії. Одна з перших постанов Ради народних комісарів 1917 р. було відділення церкви від держави та церкви від школи. 124-та стаття Конституції СРСР 1936 р. декларувала свободу сумління громадян: «*В цілях забезпечення громадянам свободи сумління церква в СРСР відділена від держави і школа від церкви. Свобода відправи релігійних культів і свобода антирелігійної пропаганди признані за всіма громадянами*». Задекларована релігійна свобода та право на антирелігійну агітацію вказували, що релігія в СРСР не є справою «державного інтересу», однак репресії влади щодо душпастирів і вірних Церкви доказували протилежне – влада «особисто» очолила боротьбу за «свободу» сумління громадян СРСР.

Змова, яку уклали глави урядів Німеччини і СРСР Ріббентроп і Молотов у серпні 1939 р. поклала початок окупації Речі Посполитої військами німецького Вермахту, Західної Галичини та радянськими військами Східної Галичини. У німецькій окупації ченці продовжували чернече життя, як свідчить о. Мар'ян Чорнена, який студював у Кристинополі філософію: «...засоби до існування залишилися по боці, який був окупований радянськими військами. Та однак у нас був дуже діяльний священник. Зветься він отець Юрій Янтух. Він з плачем поїхав по довколишніх селах німецької окупації, в Куликівський район і інші, і для нас назбирав пшениченьки, що ми мали на два роки для своїх потреб»⁷.

У СРСР католицька Церква розглядалася як «ворожий агент» держави Ватикан. Щоб в очах світової громадськості репресії Церкви не створили негативного образу СРСР, утиски відбувалися в рамках чинного «демократичного» законодавства. Переслідування за релігійні переконання не були передбачені Кримінальним кодексом СРСР, тому судові розправи з католицьким духівництвом спиралися на політичні й адміністративні статті Кримінального кодексу СРСР⁸. Зв'язки з Ватиканом розглядались як державна зрада, контрреволюція⁹.

⁶ Стівен Майнер, *Сталинская священная война. Религия, национализм и союзническая политика 1941–1945 г.* (Москва 2010), 9–10.

⁷ Інтерв'ю з о. Чорногою Мар'яном ЧСВВ, Архів Інституту Історії Церкви (далі Архів ІЦ), спр. П – 145, арк. 1.

⁸ Bohdan Wociurkiv, *The Ukrainian Greek-Catholic Church and the Soviet State (1939–1950)*. Edmonton – Toronto. 1996, 35–36.

⁹ Людмила Бабенко, *Технологія боротьби з Церквою (1920 – початок 1950-х рр.): «чекістський» сегмент в Радянські органи державної безпеки в Україні (1918–1991 рр.): історія, структура, функції*, упоряд.: О. Г. Бажан, Р. Ю. Подкур. (Київ, 2014), 248–250. Див. history.org.ua/LiberUA/978-966-02-7274-3/978-966-02-7274-3.pdf (01.02.2015)

Вживали в основному статтю 54-ту Кримінального кодексу: Контрреволюційна агітація з використанням релігійних або національних забобонів — позбавлення волі на строк не менш як шість місяців¹⁰.

Свідомий долі Церкви кир Андрей Шептицький ще 1938 р. подбав про дозвіл Апостольського престолу на висвячення єпископа-наступника на митрополію. 22 грудня 1939 р. єпископом-наступником на митрополичому престолі у Львові він ставить кир Йосифа Сліпого, якого кир Андрей рукоположив в асисті єп. Микити Будки і єп. Миколая Чернецького, та вручає дерев'яний посох кир Йосифові Боцяну, єп. Луцькому. Кир Йосиф згадував цю мить: «Сприймав я це як поклик таємного голосу Божого, що словами Христа кликав *Йди за мною, бо в час гоніння свячення не є честю, а тягарем*»¹¹. НКВС уже 30 грудня 1939 р. розпочав збирати інформацію про діяльність УГКЦ, яку тільки 2015 р. розсекретили в архіві СБУ в Києві, і справа агентурної розробки під ім'ям «Рифи» налічує 33 томи за період 1939–1963 рр.

Митрополит Андрей протестував проти зневаги радянської влади до Церкви і віри людей. Звертаючись у пастирському листі до монахів у листопаді 1939 р., він казав: «Розсіваючи Вас по світі, Боже Провидіння дає Вам ясне і велике послання ширити ради святого Євангелія та знання Євангелія між людьми. Де лиш осяде хто з Вас або там, де буде могли працею рук заробляти на життя з християнською молитвою, там буде Вашим обов'язком давати вірним св[ятій] приклад християнського життя і науку катихизму. Будете мусити вірним служити в покірному сповнованні своїх обов'язків, ідучи за прикладом Ісуса Христа, що прийшов не на те, щоб Йому служили, але щоб служити»¹². Кир Андрей у 1939–43 рр. провів п'ять архієпархіальних соборів, скріплюючи духівництво у вірі, а його наступник кир Йосиф Сліпий 1940 р. приготував практичні вказівки «Сучасні правила души пастирства», дороговказ духівництву щодо душпастирства під час гонінь Церкви: «...А лучше надіятись на Бога, ніж на людей. (Пс.117). [...] Св. Дух – це третя особа Божя Пресвятої Трійці. Він той сам Бог, що Отець і Син... він має ту саму Божу суть і природу – словом, те саме Божество, що і дві перші особи... Коли загрожували Церкві вороги, а перед усім єретики голошенням ложної віри, Святий Дух висказував устами зібраних єпископів... науку правдивої віри і додавав силу до її проповідування вірним. [...] Продовж 20-ти століть від самого існування церкви виводив він її своїми тернами не раз із найжахливіших нещастів і упадків. Він надавав раду, а за радою і поміч. Св. Дух подасть і нашій церкві, обезсиленій воєнними страхіттями та повоєнними лихоліттями, світло і силу, усуне всі упередження до неї, які видвигаютть сьогодні вороги, та їх самих просвітить Божою правдою. [...] Прийміть, дорогі, це слово поучення і потіхи, як і я сам, пишучи його находив полегшу горю... коли находився серед безупинних погроз, позбавлення здоров'я і утрати життя».

Влада збирала інформацію про василіан, як бачимо це в оперативному зведенні НКВС за березень 1940 року, де описується структура УГКЦ та роль монахів, серед яких першими йдуть василіани: «В галицьких монастирях василіани виховують молоде покоління монахів, і звідси вже відправляють їх на уряди в різні країни. Василіани є добрими агітаторами, там де вони мають церкви, мають великий вплив на населення. Зокрема, при василіанських церквах в різних містах організують церковні братства... Василіани вели значну видавницьку діяльність. Вони, наприклад, видавали популярні релігійні місячники, котрі розповсюджували в кілька тисячних екземплярах. В Галичині, на відмінну від інших українських видань, релігійні

¹⁰ Кримінальний Кодекс УРСР. Офіційний текст зі змінами і доповненнями на 1 лютого 1940 (Київ, 1940).

¹¹ Cyrille Korolevskij, *Metropolit Andre Szeptyckij, 1865–1944*. (Rome 1964), 356.

¹² До монахів і монахинь та всіх, що спільно живуть по євангельським радам. Митрополит Андрей Шептицький, *Пастирські послання 1939–1944 рр.*, том 3. (Львів 2010), 12.

місячники мали в кілька раз більший тираж»¹³. Серед переліку впливових ченців знаходимо прізвище свщмуч. Северіяна: «Бараник – ігумен «Василіан» в Дрогобичі. Має вплив на населення Дрогобицького району і приймає активну участь в праці українських організацій»¹⁴.

Перша радянська окупація Галичини завершилась у червні 1941 р. нападом нацистів на СРСР. Більшовики вдалися до масових страт української інтелігенції та духівництва. Свщмуч. Климентій Шептицький у листі від 7 липня 1941 р. до брата Станіслава пише: «Точної кількості не можна було констатувати – бо трупи по підвалах, у викопаних ямах лежали купами по декілька метрів, а це спека, все розкладалося так, що санітарна служба мусила там, де вони лежали, їх замурувати. Тисячі жертв у Бригідках, у в'язниці на Замарстинові, в давній жандармерії на вулиці Сапиги і Лонцького, в Інвалідах – також жінки і діти – 9/10 із них становили українці. З провінції також надходять жахливі звістки: в Стрию винищених близько 560, в Дубні, Луцьку – більш як півтори тисячі, багато наших священників; у Дрогобичі цілий монастир Василіан...»¹⁵ Відомо, що з монахів василіан у м. Дрогобичі були закатовані свщмуч. Северіан Бараник і свщмуч. Яким Сеньківський. Про ієромонаха Северіана Бараника свідчить о. Іван Лебедович, що в Жовкві: «...По шпиталях, куди ми ранених і хворих бійців з фронту відсиляли, виконував службу полевого духовника», за що опісля по війні відпокутував у польському таборі інтернованих спочатку в Бригідках у Львові, а потім у таборі Домб'є біля Кракова. Після звільнення отець гоїть рани війни, опікується знедоленими дітьми війни у сиротинці при монастирі в Жовкві, навчаючи їх катехізису як на уроках, так і в часописі для дітей «Наш приятель». Отець був усім для всіх у монастирі, провадив науки і реколекції, а при храмі – Марійське товариство, Апостольство молитви, як душпастир був привітний, щирий, притому відповідальний у виконанні обов'язків. О. Северіан як ігумен у Дрогобичі, де він був призначений 1932 р., організував Товариство «Просвіта» та влаштував 1937 р. ювілей 900-ліття віддання князем Ярославом Мудрим Русі-України під покров Богородиці, процесію на свято Серця Христового. З окупацією у вересні 1939 р. большевиками Галичини приходить час останнього випробування: школи і монастирі закривають, часописи забороняють видавати, як і забороняють публічні процесії. Отець помножує пасторальну працю, щоб люди у випробуваннях мали легший доступ до Бога. 1939-го йому на допомогу приходить о. Яким Сеньківський, спочатку безженний священник, який замість докторських студій вступає в монастир, а на перестороги перед більшовиками відповідає: «Як не знайдуть нас в обителі, то помстяться на невинних, краще вже ми потерпимо». А перед лицем випробувань у проповіді запитує вірних: «Хто ж у цій останній годині подасть руку людству, налле оливи в отворені рани, зішле промінь надії в перейняте розпукою серце, оздоровить і перевиховає бездольну дитину?» – і відповідає: «Марія, мати Милосердя та любови, Мати благодаті і миру, Діва над усі Діви і Мати над Матерями». Вірних до кінця отців Якіма і Северіана 26 червня 1941 р. після Літургії було ув'язнено у Дрогобичі, а в тюрмі «Бригідки» вони завершили хресний шлях разом з інтелігенцією. Після приходу німців серед тіл розстріляних в'язнів НКВС тіла о. Якіма не знайшли, а в одній з камер знайшли фото о. Платоніда (Філяса), яке носив о. Яким, та часослов о. Северіана, а очевидці на подвір'ї тюрми пізнали тіло о. Северіана, напухле, чорне, страшне лице, а на грудях отця був вирізаний хрест. Шляхом хреста пройшовши, мученик Северіан і його співбрат Яким стали світлом для нас під час спокус і прикладом стійкості у випробуваннях.

¹³ Агентурна справа Рифи, Звіт від 7 березня 1940 р., Галузевий державний архів СБУ у Києві (далі – ГДА СБУ у Києві), ф. 95, Спр. С – 9113, арк. 85-88.

¹⁴ Ibid, 88.

¹⁵ Галина Терещук, *Невідомі листи архімандрита Климентія Шептицького – знахідка для дослідників*, доступ отримано 1 грудня 2016, <http://www.radiosvoboda.org/a/28146750.html>

Братські могили в містах і селах України жертв терору НКВС стали місцем скорботи і болю. Гоїти рани родичів і близьких загиблих були покликані душпастирі греко-католицької Церкви. Священномученик Віталій Байрак на панахиді на могилі закатованих у с. Туринці в перші дні німецької окупації очолив молитву і виголосив проповідь як запитання мандрівника чужинця до старця, який відповідає: «*Прийшли зі Сходу ніби рідні по імені, але ім'я було лише прикриттям для страшних злочинств. Вирізали вони найкращих синів, замучили у нелюдський спосіб цвіт нашого народу, і молоді тисячі полягли у ці могили, і поросла земля могилами...*» (переклад з протоколів допиту). Блаженний священномученик Віталій Байрак у Дрогобичі продовжив справу закатованих о. Якіма та о. Северіана. Він активно провадив місії і працю з товариствами при ц. Пресв. Трійці. Свідченням про місію у Балигороді, біля Перемишля, поділилася п. Володимира зі Львова, яка описує і тепло згадує простоту та відкритість до дітей блаженного Віталія. Він з тривогою і закликом до молитви сприйняв чутки про близьку війну: «Останній день місій був дуже сумним. Хтось приніс звістку, що скоро може початися війна. О. Віталій вже нам не усміхався, тільки просив: «Моліться, дітоньки, моліться, бо війна страшна, це завжди руїни і смерть, моліться, а я буду молитися за вас». І дійсно молився, бо на цілій вулиці у Хирові ми тільки одні залишились у своїй хаті до кінця війни, хоч були різні небезпеки». Повернення більшовиків о. Віталій зустрів з вірними, які вмовляли його залишити Дрогобич. Влада для арешту о. Віталія використала слова його проповіді як доказ антирадянської діяльності, внаслідок катування під час допитів у тюрмі «Бригідки» м. Дрогобича він помирає, не доживши до Пасхи 1946 р.

Імена закатованих та арештованих у червні 1941 р. душпастирів опублікував о. Роман Лукань, ЧСВВ у журналі «Місіонар» за вересень-жовтень 1941 р. – список репресованих сягає 40-ка священників і монахів Львівської архієпархії; березень–квітень 1942 р. – репресованих 23 душпастирі Перемиської єпархії; у червні 1942-го – 12 репресованих і вбитих отців Станіславівської єпархії. Масові езекуції інтелігенції і духівництва – доказ терору як вияв безсилля влади у її спробі насадження ідей комунізму українському суспільству, так і іспит на громадянську і християнську зрілість вірних і духівництва.

Потрібно відзначити тих василіан, які, незважаючи на лихоліття війни, продовжували вишкіл молодшого покоління ченців, а згодом як професори стали ісповідниками віри, якої навчали. Свідчить о. Мар'ян Чорнега: «Коли вибухла війна в 1941 році, нас було скеровано в Жовківський монастир, де ми проходили в скороченому курсі дисципліни теології. Навчав нас отець Корнелій Войтович, отець Дам'ян Богун, отець Модест Пелех, отець Володимир Ковалик»¹⁶.

Під час німецької окупації монахи Василіанського чину проводили активну євангелізацію, організували парафії на Холмщині і Лемківщині¹⁷. Жовківська друкарня оо. василіан за ініціативи ігумена о. Модеста (Пелеха) відновила свою діяльність і випускала протягом 1942–1944 рр. часописи «Місіонер» і календар «Місіонаря», молитвеники, духовну літературу. 1941 р., коли друкарня перебувала під контролем оунівців, вона видавала звернення митрополита Андрея (Шептицького) і націоналістичну літературу¹⁸.

На час повернення радянської влади 1944 р. Василіанський чин у Галичині очолював о. Віталій (Градюк), протоігумен, якому підпорядковувалися такі монастирі: Львівська обл. – Львів, Жовква, Крехів, Золочів, Підгірці, Краснопуца; Станіславівська обл. –

¹⁶ Інтерв'ю з о. Чорнегою Мар'яном, ЧСВВ, Архів Інституту Історії Церкви (далі – АІЦ), спр. П – 145, арк. 2.

¹⁷ о. Віталій (Градюк), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-34818, арк. 61–63.

¹⁸ о. Модест (Пелеха), о. Маркіяна (Савчина), о. Маркіяна (Когута), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-31690, т. 1, арк. 15–16; П-26909, арк. 2.

Станиславів, Гошів, Погоня; Тернопільська обл. – Бучач, Улашківці, Михайлівці, Чортків; Дрогобицька обл. – Дрогобич, Доброміль, Букова, Лаврів¹⁹.

Монастирі у Варшаві, Перемишлі, Кристинополі хоча й належали до Галицької провінції, але 1944 р. у зв'язку зі становленням нових кордонів СРСР опинилися на території Польщі. Чисельність монахів у провінції невідома, однак провінційний секретар о. Євтимій (Бобрецький) на допитах у жовтні 1945 р. подавав такі дані: «Священиків в Протоігуменаті Василянського Чину нараховується 160, а монахів біля 200»²⁰.

1944-го – на початку 1945 р. атеїстичну агітацію проводили через пресу, а в школах і лікарнях вилучали ікони і забороняли отцям і монахиням працювати. У вересні – жовтні 1944 р. уряд дав вказівку священикам збирати збіжжя і харчі на потреби семінарії в Станиславові, а на церкві було накладено податки за відправу богослужінь й уділення Святих Тайн. На вимогу органів влади у квітні 1945 р. єпископський ординаріат Станиславівської єпархії (в особі о. Авксентія Бойчука) кожному священикові видав посвідки, укладені на основі особистих анкет отців, де вказувалася їхня належність до певних духовних закладів. Посвідчення монахам навесні 1945 р. видавав протоігумен о. Віталій (Градюк). Цікавим є той факт, що анкета священнослужителя, де вказувалися біографічні дані, освіта, духовний сан, місце прописки, рід занять під час німецької окупації, за своєю структурою нагадує анкети арештованого, які використовували в кримінальних справах НКВС того часу. Отже, заповнення цих анкет у квітні 1945 р. мало на меті полегшення збирання «компрометаційних» матеріалів на духівництво і проведення серії арештів протягом 1945 р.²¹ Тривала агентурна робота приготування злиття УГКЦ з РПЦ.

Влада розглядала Церкву як інструмент домінування свідомості вірних і в політиці Сталіна після його зустрічі з митрополитом Сергієм Страгородським 1943 р. РПЦ відводилося місце «релігійного управління», підконтрольного органам НКВС. Тому після окупації Галичини 1944 р., коли ієрархи УГКЦ на чолі з кир Йосифом Сліпим відмовилися йти цим шляхом, органи НКВС «запустили» план «возз'єднання» з РПЦ, а духівництво, яке чинило опір, репресували. Політику поступової ліквідації церкви очолював НКВС у співпраці з управлінням у справах культів та РПЦ. Методом терору й залякування здійснювано тиск на духівництво, щоб «завербувати» провідних душпастирів у процес «возз'єднання» УГКЦ. Комітет у справах культів виконував роль аналітичного центру репресивної системи. Він збирав інформацію про місця проживання та працю греко-католицького духівництва, стежив за їхньою душпастирською працею і зв'язками з ієрархами в СРСР та за кордоном. Комітет співпрацював з управлінням НКВС, яке було каральним органом, що на активних душпастирів порушував кримінальні справи і проводив обшуки їхніх квартир. Органи Комуністичної партії опрацьовували ідеологічний бік «боротьби з релігійними проявами», вели просвітницько-атеїстичну роботу в державних закладах. ЗМІ мали мету сформувати в суспільстві громадську думку, яка б засуджувала дії УГКЦ як вияв темного Середньовіччя на противагу гуманному образу радянської людини. Апогеєм репресій був ПсевдоСобор у Львові 8–10 березня 1946 р.²² Серед василіан одного з перших ще до завершення війни арештували 12 квітня 1945 р. в Жовківському монастирі під час обшуку о. Павла (Керничного) за звинуваченням у

¹⁹ о. Віталій (Градюк), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-34818, арк. 22.

²⁰ о. Євтимій (Бобрецький), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-32164, арк. 37.

²¹ Марія Вуянко, «Монастирі Івано-Франківська (Станиславова) перша половина ХХ», *Нова зоря*. (Івано-Франківськ, 1998), 133–135; Ярослав Глистюк, Олег Турій, «Греко-католицьке чернецтво в релігійному житті України», *Ковчег*. Ч. 3. (Львів, 2001).

²² Іван Білас, *Кремлівська змова державних і духовних владик, у Літопис Голготи України*, Т. 2, Дрогобич 1994, с. 90–91, про Псевдо Собор, 99–118.

належності до організації «Українська академічна громада»²³. Цей арешт був лише предвісником масштабних переслідувань, які ретельно готували більшовики і які розпочалися після війни.

У квітні 1945 р. з публікацією у львівській обласній газеті статті Росовича (псевдонім Я. Галана) «З хрестом, чи ножом» і дальшим арештом вищої церковної ієрархії, було покладено початок масовим репресіям УГКЦ. Василіанський чин як складник Церкви теж пройшов Голготу.

У своїй доповідній записці секретар Львівського обласного комітету партії І. Грушецький про реакцію населення на арешти духівництва зазначав, що віруючі Жовківського району під впливом унійної пропаганди були вороже наставлені до об'єднання з православними. Декан Жовківського району о. Мохнацький, на думку партійного функціонера, тісно співпрацював з ігуменом Жовківського монастиря о. Модестом (Пелехом), який виступав проти арештів ієрархії. Одноставна негативна позиція світського і монашого кліру у справі «об'єднання» з православними була задекларована на зборах священників Жовківського деканату, де отці заявили, що підпорядковуються перемиському владиці кир Йосафату і подібні справи може вирішувати лише ієрарх²⁴.

Для успіху плану «об'єднання Церков» влада провела серію арештів серед духівництва, як це видно на прикладі Жовківського району. Першими ув'язнено отців Жовківського монастиря, попередньо підготувавши «компрометаційні» матеріали з їхньої видавничої діяльності. Отож 31 травня 1945 р. було заарештовано три ієромонахи, а згодом ще два брати Жовківської обители, включно з о. Модестом (Пелехом), ігуменом, за звинуваченням «в організованій антирадянській діяльності у Жовківському видавництві отців Василіан»²⁵.

Оскільки спротив і агітація проти «навернення» не припинялися, комуністи вирішили обмежити сферу впливу монахів та зменшити їхню кількість завдяки «об'єднанню» монастирів. Цих висновків дійшов уповноважений у справах релігійних культур П. Вільховий у своєму інформаційному звіті за 1945 р.²⁶. Виконання цього рішення призвело до ліквідації 1946 р. монастирів в обласних і районних центрах Галичини, що супроводжувалося арештами настоятелів і ієромонахів. Ці заходи влади наштотувалися на опір монахів, які, щоб не приймати православ'я, переходили на нелегальне становище і продовжували обслуговувати духовні потреби мирян, які залишалися вірними УГКЦ.

Готуючи Чин до випробовувань, протоігумен о. Віталій (Градюк) влітку 1945 р. візитував монастирі і закликав братію не залишати обителей і триматися греко-католицької віри²⁷. Та невдовзі за звинуваченням в організації спротиву об'єднанню УГКЦ і РПЦ, антидержавну агітацію 30 серпня 1945 р. його було арештовано²⁸. Напередодні 17 червня 1945 р. за «антирадянські проповіді», які виголошував у м. Чорткові, розповсюдження журналу «Місіонар» і календар «Місіонара» арештують о. Йосифа (Чепіля), ігумена львівського монастиря. 16 серпня 1945 р. прийшла черга до настоятеля монастиря в Добромилі о. Івана (Розумійка). Його звинуватили у співпраці з німецькою владою і спротиві процесу православізації²⁹. У цей же період арештовано ігумена Крехівського монастиря о. Михаїла (Борсу).

²³ о. Павло (Керничний), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-11603, арк. 3.

²⁴ Володимир Сергійчук, «Нескорена церква». (Дніпро, Київ, 2001), 57.

²⁵ о. Модест (Пелех), о. Мар'ян (Савчин), о. Маркіян (Когут), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-26909, арк. 2.

²⁶ Володимир Сергійчук, «Нескорена церква», 98.

²⁷ Архів Управління Служби безпеки України у Тернопільській обл. (далі – Архів Управління СБУ Тернопіль), спр. 7074-П, арк. 39–41; 44–45.

²⁸ о. Віталій (Градюк), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-34818, арк. 2.

²⁹ о. Іван (Розумійка), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-38367, арк. 7.

За активну участь в маніфестаціях та організацію богослужень з нагоди проголошення самостійної України було арештовано монахів Дрогобицького монастиря. Спочатку 28 серпня 1945 р. в с. Надорожному Тлумацького району Станіславівської області ув'язнено о. Євгена (Нищого)³⁰, а згодом і о. Павла (Жупанського)³¹.

10 жовтня 1945 р. за антирадянську агітацію і зберігання літератури арештували о. Євтимія (Бобрецького), провінційного секретаря³². 22 жовтня 1945 р. було видано постанову про взяття під варту о. Дамяна (Богун) за підозрою у співпраці з журналом «Місіонар» і спротиві процесові об'єднання УГКЦ і РПЦ. Отця арештувати енкаведистам зразу не вдалося, однак 17 грудня 1945 р вони розшукали о. Дамяна, який переховувався в с. Пархачі (тепер Межиріччя) біля Кристинополя³³.

Спільним у долі цієї групи отців було те, що вони належали до проводу Чину і намагалися чинити спротив його ліквідації і об'єднанню УГКЦ з РПЦ, тому влада їх арештовувала за звинуваченням в антирадянській пропаганді тощо. Одночасно з арештами отців паралельно відбувалася ліквідація монастирів. Так, восени 1945 р. було закрито Львівський монастир³⁴.

У Станіславівській області станом на 15 лютого 1946 р. до Ініціативної групи входило 223 особи, натомість 76 отців «упорствували». Хоч і позбавлені парафій, вони продовжували служити Церкві в підпіллі за підтримки священників, які офіційно перейшли до РПЦ. З підпільними священниками співпрацювали ті ієромонахи-василіани, які залишилися на волі³⁵.

Уповноважений у справах РПЦ по Тернопільській області в доповідній записці про духівництво станом на 30 квітня 1945 р. зазначав, що майже всі монахи і монахині (яких тоді вже готували до переселення у спеціально визначені монастирі) залишаються вороже наставленими до «возз'єднання»³⁶. Тому в монастирі в Улашківцях за звинуваченням у співпраці з оунівським підпіллям 31 грудня 1945 р. арештовано о. Павла (Олинського), ігумена³⁷, а також двох отців – о. Арсенія (Партику) і о. Мартиніана (Лютяка). Останнього за вісім місяців відпустили й повторно арештували вже в березні 1948 р. за переховування антирадянської літератури³⁸.

У Карпатській Україні василіани провінції Святого Миколая 1931 р. обрали отця Полікарпа (Булика) протоігуменом, і цей уряд він здійснював до 1939 р. Йому підпорядковувалося дев'ять монастирів, у Закарпатті, Румунії й Угорщині обслуговували їх також монахи з Галичини³⁹. В Мукачівській обителі був новіціат, при Ужгородському монастирі діяла василіанська друкарня, а в 1936–1938 рр. – гімназія, де навчалося близько 100 осіб⁴⁰. Після того, як Угорщина окупувала 1939 р. Закарпаття, уряд депортував 17

³⁰ о. Євген (Нищий), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-36501, арк. 2.

³¹ о. Жупанський, довідка Управління СБУ Львів, Архів Святооунуфріївського монастиря оо. Василіян, історичний фонд; о. Жупанський, Архів Управління Внутрішніх справ Івано-Франківської обл., спр. №25060.

³² о. Євтимій (Бобрецький), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-32164, арк. 2–3.

³³ о. Дамян (Богун), Архів Управління СБУ Львів, спр. № 2101, арк. 2.

³⁴ о. Масюк, АПЦ, № П-1-1-400, арк. 50.

³⁵ Bogdan Wociurciw, *The Ukrainian Greek-Catholic Church and the Soviet State (1939–1950)*, 192–193.

³⁶ Ibid, 192–193.

³⁷ о. Павло (Олинський), Архів Управління СБУ Тернопіль, Спр. 10048-П, арк. 79.

³⁸ о. Михайло (Лютяк), Архів Управління СБУ Тернопіль, Спр. 7074-П, арк. 6.

³⁹ Атанасій Пекар, ЧСВВ, Нарис історії Василіанського Чину святого Йосафата,» *Записки ЧСВВ*, т. 48, (Рим, 1992), 412–416.

⁴⁰ о. Йосиф (Завадяк), свідчення Завадяк Михайла, Архів Святооунуфріївського монастиря оо. Василіян, Постуляційний фонд, арк. 1-3.

галицьких і словацьких василіан, а в лютому 1941 р. за розпорядженням регентського комісара Миколи Козми, представника мадярського уряду, угорські жандарми заарештували дев'ять молодих еромонахів, серед яких був о. Йосиф (Завадяк). Їх вивезли до Мойсеївського монастиря в м. Мікулі, що належав румунським василіанам. Апостольська столиця 1940 р. реорганізувала в провінцію Василіанський чин Святого Йосафата в Угорщині. Тепер її очолювали вихідці з Угорщини. Осідок протоігумена перемістився з Мукачєва до Маріяповча (Угорщина), було призначено дорадників з кожного регіону провінції, тобто з Угорщини, Закарпаття і Румунії⁴¹. Влітку 1942 р. на підставі клопотання єпископа Мукачівської єпархії Олександра Стойки всі монахи з Мікули повернулися до Ужгорода, а звідти їх було розіслано по монастирях⁴². Отця Йосифа (Завадяка) направили до Боронявського монастиря, де він виконував обов'язки економа⁴³.

1943 р. за домовленістю між урядом Чехо-Словаччини і СРСР терени Закарпаття в повоєнний час мали залишитися у складі Чехо-Словаччини. Однак через стратегічне розташування цей район став повоєнним здобутком СРСР⁴⁴.

З приходом радянських військ у листопаді 1944 р. діяльність оо. василіан ускладнилася. Влітку 1945 р. було п'ять монастирів – в Ужгороді, Мукачєві, Малому Березному, Бороняві і Імстичеві. Очолив їх молодий отець Антоній (Мондик), який головним осідком вибрав Мукачівський монастир. Утвердження радянського панування в Закарпатській області і впровадження сталінської Конституції 1936 р., ідеологічною базою якої був «войовничий атеїзм», призвели до дальшого обмеження свободи віросповідання, розпочалася ліквідація Мукачівської греко-католицької єпархії. Першим кроком до цього було звернення православних Закарпаття до патріарха Алексія про прийняття їх під московську юрисдикцію. У відповідь патріарх іменував єпископом Закарпатської Русі владика Несторія. Ці події супроводжувалися кампанією переслідування і арештів греко-католицького духовництва⁴⁵.

Готуючи Церкву до переслідувань, владика Теодор Ромжа ще наприкінці 1944 р. в друкарні оо. василіан в Ужгороді видає Служебник з Літургією св. Івана Золотоустого кишенькового формату, щоб забезпечити участь у Літургії в умовах «катакомб»⁴⁶. А 1945 р. влада ліквідувала Ужгородську обитель (спочатку 1945 р. закрили друкарню оо. Василіан, а в травні 1946 р. – монастир). Його приміщення передали державному університетові, а ігумена о. Мересія за участь у видавничій діяльності заарештували⁴⁷. Дальші репресії призвели до повної ліквідації Василіанського чину в Закарпатській області УРСР.

У Пряшеві кир Павло-Петро Гойдич вступає до оо. василіан вже як священник у віці 35-ти літ, здобуває чернечий вишкіл і 1926 р. складає вічні обіти, а згодом стає єпископом

⁴¹ Атанасій Пекар, ЧСВВ, Нарис історії церкви Закарпаття. Т. 1: Єрархічне оформлення. (Рим: 1967), 412–416.

⁴² Інтерв'ю з о. Мелетієм (Малиничем), ЧСВВ, АПЦ, спр. П-1-1-430 – о. Мелетій називає усіх полонених монахів поіменно: о. Полікарп (Лозан), о. Йосиф (Завадяк), о. Анатолій (Станканець), о. Іван (Сатмарій), о. Іван (Сідей), о. Димитрій (Дребітко), о. Антоній (Мондик), о. Богдан (Мерисій), о. Мелетій (Малинич), арк. 7–8.

⁴³ Стефан Бендас, Даниїл Бендас, *Священники-мученики сповідники вірності*. (Ужгород, 1999), 92; о. Йосифа (Завадяка), Архів Святооунфрїївського монастиря, постуляційний фонд, Матеріали з Боронявського монастиря? 1; Завадяк М. Свідчення записане о. Павлом (Мадяром)? 1.

⁴⁴ Z. Wojewoda, *Zarys historii Kościoła Grenokatolickiego w Polsce w latach 1944–1989*. (Kraków, 1994), 26–27.

⁴⁵ Ibid, 27.

⁴⁶ Атанасій Пекар, Нарис історії Церкви Закарпаття, 46.

⁴⁷ о. Йосиф (Завадяка), свідчення Завадяка Михайла, Архів Святооунфрїївського монастиря оо. Василіан, Постуляційний фонд, арк. 2.

у Пряшеві і ревно виконує уряд єпископа-помічника, плакаючи освіту кліру і добровірних, будує сиротинець, даючи можливість дітям здобути шкільну освіту. 1940-го він стає ординарієм єпархії у Пряшеві, залишається з вірними під час лихоліть війни і становлення прорадянського уряду. Після Пряшівського псевдособору 1950 р. його усунули з уряду єпископа і 15 січня 1951-го засудили до пожиттєвого ув'язнення. 17 липня 1961 р. він відійшов до Господа Бога по вічну нагороду.

До «Львівського собору» 8–10 березня 1946 р. мотивом арештів монахів-василіан був спротив процесові об'єднання УГКЦ і РПЦ. Приводом до арешту монахів-василіан були звинувачення у контактах з німецьким окупаційним режимом, антирадянські промови під час богослужінь і мітингів, публікація критичних до СРСР статей у періодиці. У документах Ради у справах релігійних культів від 12 березня 1947 р. зазначається, що з 12-ти чоловічих монастирів дев'ять належать Василіанському чині і в них проживає 104 монахи без врахування даних по Тернопільській області⁴⁸. Уповноважений у справах релігії по Львівській області рекомендував: 1) обмежити для монахів і монахинь розмір житлової площі з розрахунку на особу, належні монастирям городні і садові наділи, 2) зобов'язати регулярно сплачувати державні натуральні і грошові податки, 3) усунути з монастирів настоятелів⁴⁹. Львівський обласний комітет ВКП(б) звернувся до республіканського керівництва з проханням дозволити закрити монастирі, зокрема і василіанські, у зв'язку зі спротивом, який вони чинили спробам ліквідації УГКЦ⁵⁰. Усі священники переслідуваної Церкви були під наглядом Комітету у справах релігійних культів, православних і УМДБ. Тиск на «упорствуючих» «матеріалізувався» в пропозиції доброї парафії або арешті і тривалому ув'язненні.

Методично ліквідовували монастирі, згідно з планом каральних органів передбачалася концентрація всіх ченців в одному монастирі. Саме цим пояснювалося закриття монастиря в с. Погоні Станіславівської області і переведення трьох його монахів до Гошева. В доповідній записці зазначено, що при монастирях заборонялося проживання сторонніх осіб⁵¹. 8 квітня 1946 р. було ліквідовано Жовківський монастир⁵², навесні 1947 р. – Підгорецький монастир, дещо пізніше – Золочівський, у кінці 1948 р. – монастир у Краснопущі, останній на Золочівщині⁵³. Тривали арешти монахів, які продовжували душпастирювати або в інший спосіб виявляли спротив діям влади. У Крехові 13 серпня 1946 р. було затримано брата Йосафата (Рогатинського) за звинуваченням у розповсюдженні «профашистської літератури і антирадянських листів», які він писав у місця позбавлення волі⁵⁴. У Львові 9 серпня 1948 р. ув'язнено о. Матея (Шипітку), що перебував у розшуку Управління Міністерства Державної Безпеки Станіславської області як нелегальний єпископ⁵⁵. Засуджено його 10 лютого 1949 р. за антирадянські проповіді, зв'язок з оунівським підпіллям, відмову «підписати Православ'я»⁵⁶.

⁴⁸ Bogdan Wocurciw, *The Ukrainian Greek-Catholic Church*, 193.

⁴⁹ *Ibid*, 191.

⁵⁰ Володимир Гіщинський, «Тернистий шлях Василіанського чину за роки панування у Західній Україні радянського комуністичного режиму (1939–1989 рр.),» *Добротильська реформа і відродження Української церкви, доповіді і матеріали міжнародної наукової конференції, Місіонер* (Львів, 2003), 221.

⁵¹ Bogdan Wocurciw, *The Ukrainian Greek-Catholic Church*, 193.

⁵² бр. Йосафат (Рогатинський), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-31690, арк. 14.

⁵³ о. Мартиніян Михайло (Луців), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-22532, арк. 72–73.

⁵⁴ бр. Йосафат (Рогатинський), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-31690, арк. 4.

⁵⁵ о. Матея (Шепітки), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-34395, арк. 308.

⁵⁶ *Ibid*, арк. 344.

У с. Висоцькому Яворівського району в січні 1948 р. арештували о. Юрія (Янтуха) за звинуваченням у нелегальному проживанні в монастирі сс. василіанок. За недоведеністю складу злочину отця звільнили і повторно арештували у Львові 17 березня 1949 р., звинувативши в публічній критиці православ'я, нелегальній відправі служб Божих і навернення до католицької віри двох священників о. Тустяновича і о. Зінкевича⁵⁷. Однак з оперативних міркувань справу в травні 1949 р. було закрито.

У с. Міхнівці, біля Стрілок, Дрогобицької області 20 березня 1949 р. затримали о. Ігнатія (Луба). Засуджено його на 10 років за зберігання антирадянської літератури, статтю в газеті «Станіславське слово», співпрацю з оунівським підпіллям⁵⁸.

В Уневі в старечому домі, де жили старші отці, 10 вересня 1949 р. було арештовано о. Івана (Риделя) за звинуваченням у проведенні нелегальних богослужінь на території Перемишлянського району⁵⁹.

Отож бачимо, що становище ієромонахів після «Собору» погіршилося. Більшість з них була змушена переховуватися, однак вони й далі відправляли богослужіння для вірних УГКЦ. Перебуваючи в розшуку чи на нелегальному становищі, або ж у місцях примусового поселення, вони самовіддано підтримували віру серед мирян, відправляли літургії в ще не ліквідованих 1949 р. монастирях у Гошеві й Імстичеві. У Мукачівській єпархії, яка підпорядковувалася Риму, доля монахів Василіанського чину тут склалася по-іншому. На початок 1947 р. провінція св. Миколая складалася з чотирьох монастирів⁶⁰, в яких проживало 47 ченців⁶¹. Дальша ліквідація унійних обителів на Закарпатті продовжилася з рішенням Мукачівської районної ради № 344 від 24 березня 1947 р. про передачу Мукачівського монастиря православної єпархії. Попередньо було проведено розмову з протоігуменом о. Антонієм (Мондиком) та ігуменом о. Іваном (Сатмарієм) про можливість переходу братії на православ'я⁶². Однак 32 монахи цієї обители не зреклися своєї віри і продовжували місіюну працю, за що їх вивезли в Імстичівський монастир, а на другий день після переїзду 15 новиків було відпущено додому⁶³.

Після ліквідації Мукачівського монастиря о. Августин (Станканинець) за благословенням владики Теодора обслуговував духовні потреби парафіян с. Сускова Свалявського району та навколишніх сіл. За відмову визнати московську юрисдикцію отця 5 квітня 1949 р. заарештували і засудили на 25 років ув'язнення⁶⁴.

22 серпня 1947 р. обласна рада винесла рішення про закриття монастирів у Малому Березному і Бороняві й переведення ченців в Імстичівський монастир. 1948 р. було заборонено будь-яку парафіяльну діяльність єромонахів ЧСВВ, які стали в обороні греко-католицької Церкви. Зокрема в цей період о. Діонісій (Дребітко) після ліквідації монастиря в Бороняві за дорученням владики Теодора Ромжі обслуговував вірних с. Верхніх Комят. Однак 1948 р. працівники райкому заборонили отцеві священнодіяти і він переїхав до

⁵⁷ о. Юрій (Янтух), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-11708, арк. 1.

⁵⁸ о. Ігнатій (Луба), лист Управління СБУ Львів, Архів Святооунуфріївського монастиря оо.Василіян, Історичний фонд, Спр. №24/484; о. Ігнатія (Луба), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-39982.

⁵⁹ о. Івана (Риделя), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-32220, арк. 3.

⁶⁰ о. Й. Завадяк, свідчення Завадяка Михайла, Архів Святооунуфріївського монастиря оо.Василіян, Постуляційний фонд, арк. 2.

⁶¹ Атанасій Пекар, Нарис історії Василіанського Чину святого Йосафата,» *Записки ЧСВВ*, т. 48, (Рим, 1992), 601.

⁶² о. Й. Завадяк, свідчення Завадяка Михайла, Архів Святооунуфріївського монастиря оо.Василіян, Постуляційний фонд, арк. 2.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Стефан Бендас, Даниїл Бендас, Священники-мученики, сповідники вірності, 231.

останнього легального монастиря в с. Імстичеві⁶⁵. Його місце посів о. Микола (Шепа), який після закриття Малоберезнянської обителі, де він був ігуменом, продовжував душпастирювати в с. Верхніх Комятах до арешту 1 липня 1948 р.⁶⁶

Отож до осені 1947 р. було ліквідовано Малоберезнянський і Боронявський монастирі, а їхні насельники перейшли в Імстичівський монастир. Деякі ієромонахи, виконуючи волю єпископа Ромжі, обслуговували парафії, за що їх і арештували.

МДБ не поспішало закривати останні монастирі, що, ймовірно, мотивувалося побоюванням масових протестів вірних у районах, де продовжували діяти загони УПА. Однак у лютому 1949 р. таки закрили Крехівський монастир, передостанній чернечий осідок оо. василіан у Галичині⁶⁷. Отож станом на 1949 р. повністю було ліквідовано василіанські обителі в Дрогобицькій і Тернопільській областях⁶⁸.

Після проголошення акту возз'єднання з РПЦ Мукачівської греко-католицької єпархії 29 вересня 1949 р. для повної ліквідації василіанських монастирів уповноважений в справах релігійних культур УРСР П. Вільховий запропонував вжити таких заходів: 1) конфіскувати і націоналізувати все монастирське майно; 2) розпорошити монахів, переселивши похилих віком і важкохворих у будинки інвалідів; 3) повернути всіх працездатних осіб за місцем проживання або в ті населені пункти, де буде зручно здійснювати над ними нагляд з боку органів держбезпеки; 4) зобов'язати молодих ченців до військової служби; 5) сприяти монахам, які забажають працювати на державній роботі, за винятком закладів культури і освіти⁶⁹.

Після того, як його пропозиції схвалив секретар ЦК КП(б)У М. С. Хрущов, Станіславська обласна рада винесла рішення за № 1101 від 3 листопада 1949 р. про ліквідацію Гошівського монастиря, переселення його братії до Унівської обителі і використання монастирських приміщень. Виконання рішення, однак, було відтерміновано, оскільки Унівську обитель також ліквідовували. 20 лютого 1950 р. вийшла ще одна резолюція про ліквідацію монастиря з дальшим працевлаштуванням монахів. Уповноважений Ради у справах релігійних культур п. Вільховий у березні 1950 р. в пропозиціях щодо закриття всіх греко-католицьких чернечих спільнот рекомендував позбутися передусім Гошівського монастиря, а влітку 1950 р. – Імстичівського⁷⁰.

У відповідь 19 березня 1950 р. ігумен Гошівської обителі звернувся до першого секретаря Компартії України М. Слоня з проханням зберегти чернечий осідок, адже монастир, останній у Галичині, в якому є 15 монахів, зокрема німечні старці, сплачує податки і забезпечує релігійні потреби народу. Відповіддю на це прохання була повна ліквідація василіанського монастиря у Гошеві 26–27 березня 1950 р. Шість ієромонахів і братів заарештували, ув'язнивши у Станіславській тюрмі військ УМДБ, і засудили до різних термінів ув'язнення (чотирьох братів заслано без суду в «далекі області СРСР»)⁷¹.

У звіті Уповноваженого в справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР по Закарпатській області Антонія Шерстюка зазначалося: «Останній оплот уніатської церкви на Закарпатті – Імстичівський уніатський монастир, «самоліквідувався» у квітні місяці 1950 року»⁷².

⁶⁵ Ibid, 74.

⁶⁶ Ibid, 275.

⁶⁷ О. Ридель, Архів Управління СБУ Львів, спр. П-32220, арк. 17.

⁶⁸ Bogdan Wocjurciw, The Ukrainian Greek-Catholic Church, 195.

⁶⁹ Ibid, 196.

⁷⁰ Володимир Сергійчук, Нескорена церква, 259.

⁷¹ Ігор Андрухів, Галицька Голгофа: ліквідація УГКЦ на Станіславщині в 1945–1961 рр. (Івано-Франківськ, 1997), 67–73; Гошівських отців, довідка Івано-Франківського УСБУ, Архів Святоонофрійського монастиря, історичний фонд.

⁷² Стефан Бендас, Даниїл Бендас, Священики-мученики, 74.

Передував цій «самоліквідації» арешт у переддень Пасхи ігумена о. Сідея, о. Голиша, братів Миговича і Біші. Решті монахів обителі наказали розійтися після Пасхи⁷³.

Впродовж 1945–1950 рр. зазнали репресій 89 священників і 19 братів Василіанського чину. 41-го священника і дев'ятеро братів засуджено на максимальний термін ув'язнення 25 років і 5 років позбавлення громадянських прав. Два священники померли в таборах, семеро загинуло в тюрмі, не дочекавшись вироку; п'ятьох отців і чотирьох брати вислано на поселення до Сибіру, трьох отців і чотирьох братів згодом звільнили за відсутністю складу злочину в їхніх вчинках, і лише троє ієромонахів залишили Чин⁷⁴.

Форми опору і пристосування до радянських реалій у василіанському середовищі

Розгляньмо тепер діяльність Василіанського чину в контексті опору тодішньому режимові і пристосування до нових умов існування. Перехід Чину від легального статусу як частини УГКЦ з чіткою структурою управління до підпільного життя, коли більшість василіан внаслідок репресій розсіялася по теренах СРСР, зумовив випробування монашого покликання атеїстичними реаліями.

Основними подіями, які мотивували поведінку ченців, було напочатку очікування визнання УГКЦ радянською владою і активний спротив процесові об'єднання з РПЦ в кінці цього періоду.

Вже з приходом радянських військ і створенням «Ініціативної групи» Василіанський чин виступив в обороні УГКЦ. Василіани відчували, що релігійна ситуація поступово загострюється. Брат Йосафат (Рогатинський), який працював в експедиції Жовківської друкарні, згадував що з приходом Червоної армії він продовжував розповсюджувати журнал «Місіонар» (1944 р. він розіслав 5 тис. примірників, хоча частину тиражу за деякий час поштою повернули⁷⁵). З часом видавничу діяльність оо. василіан заборонили, а друкарня продовжила випускати радянську райгазету «Нове життя»⁷⁶. Брат Йосафат обрав позицію активного опору і 20 листопада 1945 р. ініціював похід парафіянок до секретаря райкому Компартії з вимогою припинити утиски монахів у Жовкві і не відселяти з монастиря монахів⁷⁷.

Отець протоігумен Віталій (Градюк), особисто візитуючи монастирі навесні 1945 р., проводив особисті розмови з ченцями, закликаючи їх бути вірними греко-католицькій Церкві, залишатися в монастирях, хоч би це вартувало життя. Одну з таких візитацій описує о. Мартиніян Лютак: «Весною 1945 р. приїжджав Градюк і поручив мені зберегти монастир і майно. Далі через кілька місяців прийшов від Градюка лист... про необхідність збереження монастирських дібр... Протоігумен Градюк викликав на співбесіду, де говорив, щоб ми були греко-католиками, залишалися в монастирі. Видасть нам посвідчення, на випадок потреби виходити з монастиря. Нам по пошті вислав посвідчення... Градюк сказав, що Рим з Радянським Союзом в поганих відносинах, цю справу мають полагодити в Москві, щоб залишитися на рівні з другими католиками»⁷⁸. Отож бачимо, що отець протоігумен сподівався на позитивне розв'язання проблеми легального існування УГКЦ у Москві на початку 1945 р. Однак події наступних місяців перекреслили будь-які сподівання на

⁷³ о. Йосиф (Завадяк), свідчення Завадяка Михайла, Архів Святоонофріївського монастиря оо. Василіан, Постуляційний фонд, арк. 2.

⁷⁴ Нарис історії Василіанського Чину Святого Йосафата. (Рим, 1992), 606–614; о. Дамян Богун, «Василіанський чин в підпіллі,» «Календар „Світла” на Божий 1996 рік», (Торонто, 119–137); див. також Bogdan Bociurciw, *The Ukrainian Greek-Catholic Church*, 203.

⁷⁵ бр. Йосафат (Рогатинський), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-31690, арк. 12.

⁷⁶ Ibid, арк. 15–16.

⁷⁷ Ibid, арк. 14.

⁷⁸ о. Михайло (Лютак), Архів Управління СБУ Тернопіль, спр. 7074-П, арк. 39–41; 44–45.

легалізацію УГКЦ, а серія арештів настоятелів призвела до порушення структури управління монастирями. Посвідчення, які протоігумен видав ченцям, були черговою вимогою радянської влади проведення обліку монахів і збору інформації про них.

Спробою діалогу з владою є спроба отця Йосафата (Федорика), який написав у серпні 1945 р. заяву до уповноваженого в справах РПЦ п. Ходченка, де послідовно, використовуючи богословські аргументи, а також уступи Конституції СРСР, обґрунтував неправосильність і недоцільність об'єднання УГКЦ з православною Церквою⁷⁹. Ця заява змусила священників Золочівського деканату застановитися над своїми рішеннями на конференції, що мала заявити їхнє ставлення до «Ініціативної групи». Реакцією на цю досить лояльну щодо радянської влади заяву отця був його арешт 4 вересня 1945 р.⁸⁰ Тому дальші кроки ченців носили стримано-нехтувальний характер. Деякі ієромонахи, які готувалися до переслідувань, вирішили перейти на нелегальне становище, або виробити фіктивні документи. Після Львівського «Собору» ці практики між ченцями, які зустрілися з випадками арештів співбратів по Чину, ліквідації монастирів, були якщо не загальноприйнятними, то принаймні частими. Наприклад, о. Порфирій (Луцик), який з 1943 р. перебував у Чорткові, виробив тут евакуаційний лист, опісля 1945 р. переїхав до Львова, де йому допомогли виробити паспорт, і проживав у старшої жінки на вул. Пекарській 48, у напівпідвальной квартирі. Його сестра Михайлина час від часу передавала продукти для отця⁸¹. Про відвідини отця свідчить Антоніна Гавалко: «Пригадую, що я приїжджала до о. Порфирія до Львова, він жив на вулиці Пекарській, разом з о. Анатолієм (Байраком)» – і далі додає: «Я побачивши їх зраділа і аж скрикнула, тоді отець Порфирій підступивши до мене казав: «Тихо, тихо», розводячи руками. З тих зустрічей в мене лишилося дуже багато приємних вражень»⁸². За доносом 24 листопада 1948 р. отця арештували, коли він виходив з дому, і засудили 31 грудня 1948 р. до 10 р. позбавлення волі за те, що 1945 р. як монах-священик монастиря оо. василіан перейшов на нелегальне становище⁸³. Отож бачимо, що одним із методів пристосування було нелегальне виготовлення радянських документів для продовження підпільної душпастирської діяльності.

Отці Гошівського монастиря до весни 1950 р. обслуговували округи і вірних, які приходили сюди молитися. Монастир відвідували отці, які перебували на нелегальному становищі⁸⁴, і уповноважені у справах релігії з пропозиціями переходу на «державне православ'я». На монастир було накладено 70 тис. рублів податку, який допомагали сплачувати прочани, особливо з Дрогобича. Отці обслуговували довколишні парафії. Дехто з них проживав у монастирі, як о. Павло Розкіп, який обслуговував с. Гериню, неподалік монастиря у с. Гошева.

Після «Собору» 1946 р. практика перебування на нелегальному становищі була розповсюдженою. Так, у 1947–1948 рр. о. Матей (Шипітка), о. Павло (Теодорович) і о. Юрій (Янтух) переховувалися у ще діючих монастирях сестер василіанок у с. Словіті, с. Підмихайлівцях і с. Нижньому Висоцькому. Відправляли отці для сестер служби Божі,

⁷⁹ о. Йосафат (Федорик), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-26995. Т. 6, арк. 34.

⁸⁰ Ibid, арк. 93.

⁸¹ о. Порфирій (Луцик), Свідчення Євгенії Теленко, Архів Святооноуфріївського монастиря оо. Василіан, Постуляційний фонд, арк. 1.

⁸² о. Порфирій (Луцик), Свідчення А. Гаванко, Святооноуфріївського монастиря оо. Василіан, Постуляційний фонд, с. 1–2.

⁸³ Слідділо-наряд, Архів Управління Оперативної Інформації МВС Львів, спр. № 12749, Т. 1, с. 88 – вирок суду.

⁸⁴ о. Михайло (Луців), Архів Управління Оперативної Інформації МВС Львів, Спр. П-22532, арк. 47.

уділяли вірним Святі Тайни⁸⁵. Окрім цього, о. Матеєві (Шипітці) єпископ Григорій Хомишин передав права єпископа у Станиславівській єпархії. Отець Матей у травні 1946 р. мав зустріч з о. Климентієм (Шептицьким), з яким радився у справі діяльності УГКЦ за нових обставин⁸⁶. 1947 р. він сповідав священників з Станиславівщини і Львівщини, які «підписали православ'я»⁸⁷.

В 1948 р. коли в Словіті арештували о. Матея (Шипітку), а в Нижньому Висоцькому о. Юрія (Янтуха), то єдиним надійним місцем, де отці знаходили притулок, були помешкання городян. Так, після звільнення о. Юрій (Янтух) проживав у Львові на легальному становищі і навчався на бухгалтерських курсах, а продуктами харчування у цей післявоєнний час йому допомагала рідня⁸⁸. На бухгалтерських курсах з о. Юрієм вчився також о. Йосафат (Федорик). В Уневі у «гетто» для ченців УГКЦ проживав з лютого 1949 р. о. Іван (Ридель). 7 червня 1949 р. він домігся дозволу в районного уповноваженого у справах релігії п. Романового на відправу служби Божої, яку відправив для вірних с. Ладинців Перемишлянського району. З матеріалів кримінальної справи вимальовується образ високодуховного ченця василіанина, який не піддавався спробам фальсифікувати матеріали справи на допитах і в суді, виступив в обороні УГКЦ і зі спокоєм прийняв вирок: «Який вирок суд винесе, я його прийму, бо він є не від влади, а від Бога»⁸⁹.

1948 р. пройшла хвиля арештів ченців, яких підозрювали в «унійній» діяльності та антирадянській діяльності і нелегальному проживанні, закидаючи їм співпрацю з УПА. В березні 1951 р. з арештом останніх ієромонахів у Гошеві Чин не було цілковито ліквідовано, а з легального статусу його діяльність в СРСР перейшла на «катакомбний» рівень. Ієромонахи, які в 1946–1950 рр. залишилися на свободі, продовжували душпастирювати в околицях ліквідованих монастирів, і навіть у місцях ув'язнення чи примусового поселення, використовуючи широкий спектр методів опору від явного свідчення та протесту до глибокої конспірації.

Підсумок

Слушно вважати, що спротив процесові возз'єднання з РПЦ греко-католицького духівництва і монашества є спротивом тоталітарному режимові влади. Аналіз наукових праць і архівних матеріалів, дотичних до діяльності ченців Василіанського чину в 1944–1950 рр., доводить, що ченці, переживши першу радянську окупацію, жахиття застінків НКВС, були свідомі того, що їх чекає. Частина ієромонахів, яка активно виступала проти радянської влади, перед поверненням Червоної армії виїхала за кордон, а більшість ченців активно стала до захисту прав УГКЦ і Чину, що стало причиною їхніх репресій.

Аналізуючи форми опору і пристосування, ми констатуємо, що до офіційного початку злуки з РПЦ ченці намагалися не загострювати стосунків з державою. Вони перебували в монастирях і душпастирювали на власних парафіях, а також обслуговували на прохання ієрархів або деканів парафії, на яких не було душпастирів. З весни 1945 р. простежується репресивна політика держави на ліквідацію Чину. Арешт настоятелів і ліквідація монастирів 1945 р. призвела до спроб опору. Ченці залишають монастирі неохоче, деякі з них, переважно люди похилого віку, переселилися до Крехова, а згодом до Унева, де з мовчазної згоди влади відправляли богослужіння для людей, а після заборони – тільки для потреб

⁸⁵ о. Матей (Шипітка), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-34395, арк. 57; 69; 269; спр. о. Юрій (Янтух), П-11708, арк. 20.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid, арк. 105.

⁸⁸ о. Юрій (Янтух), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-11708, арк. 27; 30.

⁸⁹ о. Іван (Ридель), Архів Управління СБУ Львів, спр. П-32220, арк. 16; 2–30; 59–60.

братії. Інша частина монахів, людей молодшого віку, перейшла на нелегальне становище й активно душпастирювала в околицях ліквідованих монашеских обителів, живучи в жіночих монастирях, в родинях або в помешканнях світських людей. Після Львівського «Собору» 1946 р. бачимо, що ченці чинять спротив унійним акціям, однак репресії змушують змінити тактику опору. Монахи, використовуючи весь доступний їм арсенал конспіративних засобів, таких як зміна місця проживання, обмежене коло знайомств, продовжують уже «нелегальні богослужіння» у домішках вірних чи в монастирях, які ще існують. В період 1946–1949 рр. влада використовує тактику «укрупнення» монастирів за схемою «один Чин – один монастир». А 1949 р. цю тактику влада міняє на тактику «розпорошення» ченців, яка на практиці виливалася в арешти ієромонахів і найактивніших ченців, а щодо всіх інших, залежно від віку, – у переселення в старечий дім або за місцем народження. Молодих ченців забирали у військо. Переслідування ченців Чину в монастирях тривали до 1951 р., тобто до ліквідації останнього монастиря у Гошеві і придушення масової протидії «державній Церкві».

Приклад і досвід ісповідників віри ХХ ст. – дороговказ у випробуваннях, які ми переживаємо і сьогодні. І не забуваймо, що в цих випробуваннях їм допомагала віра в Бога, навернення на праведний шлях. Саме цю хресну місію взяли ієрархи і монашество, а зокрема василіани. «Чимало людей веде марнотратне, аморальне життя, займається обманом, бандитизмом і боротьбою проти всіх. Але сумно те, що найбільшу кривду чинять не зовнішні вороги, а власні земляки: безбожні вчителі, письменники, провідники ворожих Церкві політичних партій. Хто позбавляє свій власний народ християнської віри, той руйнує основи культурно-національної будівлі й через те чинить його нездатним до всякої творчої праці й засуджує його на повільну смерть» – казав о. Отто Когаєс у виданні «Судьба світа в світлі віри», яке, до речі, видано в друкарні оо. василіан у Жовкві 1935 року. Ці слова актуальні і сьогодні, у третє десятиліття відродження нашої країни – України, утримання незалежності та національної гідності у боротьбі як із внутрішніми, так і зовнішніми ворогами.

У Галичині першими освіченими, вихованими і всебічно розвинутими були священики і монахи, які несли науку Христа вірним через приклад власного життя, молитву, службу Божу і проповідь слова Божого., Церква і її освітні заклади користувалися повагою. Як доводить досвід життя, деколи відповіді та розв'язки проблем сьогодення можна знайти в минулому. Бачимо, що свого часу Європа зазнала великого занепаду, після якого наступила епоха Відродження. Шлях до Відродження веде тільки через віру в Бога за дороговказами Декалогу!

REPRESSIONS OF TOTALITARIAN REGIMES AND THE RESISTANCE OF THE BASILIAN FATHERS OF THE PROVINCIAL CHURCH OF THE MOST HOLY SAVIOR OF THE FIRST HALF IN XX CENTURY

POLIKARP MARTSELYUK, OSBM

The Church History of the Basilian Institute of Philosophical and Theological Studies named after
Metropolitan Joseph Velyamin Rutsky
Mission «Postulatory Center for Beatification and Canonization of the Saints of the UGCC»
at the Patriarchal Curia
square Soborna 3a, Lviv, Ukraine, 79008

SUMMARY

It is reasonable to suppose that the resistance to the process of reunification with the Greek Catholic clergy and religious community of the Russian Orthodox Church is a rejection of the totalitarian regime of power. The analysis of scientific works and archival materials, tangential activities of the monks of the Basilian rank in 1944–1950 proves that the monks, having survived the first Soviet occupation, the

horrors of the walls of the NKVD were conscious of what awaits them. Part of the hieromonk who actively opposed the Soviet government, went to the Red Army before the return of the Red Army, and most of the monks began to actively protect the rights of the UGCC and Chin, which was the reason for their repressions.

Analyzing forms of resistance and adaptation, we note that before the official start of the union with the ROC, the monks attempted not to exacerbate relations with the state. They were in the monasteries and pastor in their parishes, and also served at the request of hierarchs or deans, parishes where there were no pastors. Since the spring of 1945, there has been a repressive policy of the state to eliminate the Order. The arrest of the superiors and the abolition of the monasteries in 1945 led to resistance attempts. Monks leave the monasteries reluctantly, some of them, mostly old, moved to Krekhova, and later to Uneva, where they sent from the silent consent of the power of worship to men, and after the ban exclusively for the needs of the brethren. Another part of the monks, the younger, went to an illegal position and actively patronized in the vicinity of the liquidated monastic monasteries, living in women's monasteries, in families or in the homes of secular people. After the Lviv «Cathedral» in 1946, we see that the monks oppose unanimity, but repression forces to change the tactics of resistance. Monks use all available arsenal of their means of concealment, such as changing their place of residence, a limited circle of acquaintances, and continue to have «illegal worship» in the homes of the faithful or in existing monastic houses. In the period 1946-1949, the authorities use the tactics of «consolidation» of monasteries under the scheme «one Chin – one monastery». And in 1949, this tactic changed power in the tactics of «dispersal» of monks, which in practice was poured into arrest hieromonk and the most active monks, and in relation to all others, depending on the age of resettlement in the old man's home, or at the place of birth, the young monks were taken in troops. The persecution of Chin monks in the monasteries lasted until 1951, that is to eliminate the last monastery in Goshev and suppress the mass opposition to the «state church».

An example and experience of confessions of faith of the twentieth century. a guide to the trials that we are experiencing today and do not forget that in these trials, they were helped by faith in God, the conversion to a righteous path. It was this mission of the cross that was taken by hierarchs and monasticism, and in particular Basilians. «A lot of people lead a wasteful, immoral life, deceiving, banditry, and fighting against all. But it is sad that the greatest injustice is committed not by external enemies, but by their own countrymen: godless teachers, writers, leaders of hostile political parties to the Church. Who deprives his own people of the Christian faith, he destroys the foundations of a cultural and national building and therefore makes him incapable of any creative work and condemns him to a slow death»- spoke Fr. Otto Kogavs in the publication «The fate of the world in the light of faith» - which, in the proper sense, is published in the printing press. Vasilian in Zhovkva in 1935, words are relevant today in the third decade of the revival of our country – Ukraine, the maintenance of independence and national dignity in the struggle with both internal and external enemies.

In Galicia, the first educated, educated and fully developed were priests and monks who carried the science of Christ faithful through the example of their own lives, the prayer of the Service of God and the preaching of the word of God, the Church and its educational institutions enjoyed respect. As experience of life proves, sometimes answers and solutions to the problems of the present can be found in the past. We see that at one time Europe was in great decline, after which the Renaissance came. The path to the Renaissance is only through faith in God for the road signs.

Key words: Basilians, Basilian Chin, monasticism, Greek Catholic clergy, hieromonk, pastor, NKVD, UGCC.

REFERENCES

- Andrukhiv, Igor. Galitskaya Golgotha: liquidation of the UGCC in Stanislavivshchyna in 1945-1961. Ivano-Frankivsk, 1997. (in Ukrainian).
- Archive of the Office of the Security Service of Ukraine in the Ternopil region. (further – Archive of the Office of the SBU Ternopil), Sheet 7074-P, Sheet 39–41; 44–45. (in Ukrainian).
- Babenko, Lyudmila. Technology of the struggle against the Church (1920s - early 1950)s): «Chekist» segment in the Soviet State Security Institutions in Ukraine (1918-1991): History, Structure, Functions, Order: O.G. Bazhan, R. Yu. Subcur. Kyiv, 2014, 248-250, accessed February 1, 2015, history.org.ua/LiberUA/978-966-02-7274-3/978-966-02-7274-3.pdf. (in Ukrainian).

Bilas, Ivan. The Kremlin Conspiracy of State and Spiritual Bishops, in the Chronicle of Calvary of Ukraine, Vol. 2, Drohobych 1994, Series 90–91, about Pseudo Sobor, 99–118. (in Ukrainian).

Bendas, Stefan, and Bendas, Daniel. *Martyrs of the Confessions of Faithfulness*. Uzhgorod, 1999, 92. (in Ukrainian).

Bociurkiv, Bohdan. *The Ukrainian Greek-Catholic Church and the Soviet State (1939–1950)*. Edmonton-Toronto. 1996, 35–36. (in English).

Cyrille Korolevskij, Metropolit Andre Szeptyckyj, 1865–1944. Rome 1964, 356. (in English).

Church and Pastoral, Pastoral Letters of 1901-1914 Vol. III Ivano-Frankivsk, 141. (in Ukrainian).

Essay on the history of the Basilian Order of St. Josaphat. Rome 1992, 606–614. (in Ukrainian).

Francis, Bergolio. dad, Innocent pain, word to patriarch of the Assyrian church Mar Geargis III, L'OSSERVATORE ROMANO, no. 265 (4700), November 18, 2016, Sheet 6. (in Ukrainian).

Franc, Messle. Jacques Wallen, Mortality and causes of death in Ukraine in the twentieth century. Kiev 2008, 91-91. (in Ukrainian).

Gishchinsky, Volodymyr. «The Strangle Way of the Basilian Order for the years of domination in the Western Ukraine of the Soviet Communist Regime (1939-1989 years),» *Dobromil's Reform and Revival of the Ukrainian Church, reports and materials of the international scientific conference, Missionary*. Lviv, 2003, 221. (in Ukrainian).

Interview with O. Meletii (Malynych), OSBM, AIIC, Series P-1-1-430 - about. Meletius names all captive monks by name: priest Policarp (Lausanne), priest Iosif (Zavadyak), priest Anatolii (Stankanets), priest Ivan (Satmarius), priest Ivan (Sidiy), o. Dimitriy (Drebitko), priest Antony (Mondik), priest Bogdan (Merisiy), priest Meletii (Malynich), Sheet 7–8. (in Ukrainian).

Interview with Fr. Chernega Marian OSBM, Archive of the Institute of the History of the Church (further Archives of the IIC), Series. P-145, File 1. (in Ukrainian).

Pekar, Athanasius, OSBM. Essay on the History of the Basilian Order of St. Josaphat, Notes of the OSBM, Vol. 48, Rome, 1992, 412–416. (in Ukrainian).

Pekar, Atanasiy. OSBM. *Essay on the history of the Transcarpathian Church*. Vol. 1: Hierarchical design. Rome: 1967, 412–416. (in Ukrainian).

Priest Vitaliy (Gradyuk), Archive of the Office of the SBU Lviv, Series P-34818, File 61–63. (in Ukrainian).

Priest Modest (Peleh), about. Markiyan (Savchina), Fr. Markiyan (Kogut), Archive of the Office of the SBU Lviv, Series P-31690, Vol. 1, File 15–16; P-26909, Sheet 2. (in Ukrainian).

Priest Yevtimii (Bobritsky), Archive of the Office of the SBU Lviv, Series P-32164, Sheet 37. (in Ukrainian).

Priest Pavlo (Kernichny), Archive of the Office of the SBU Lviv, Series P-11603, Sheet 3. (in Ukrainian).

Sergiychuk, Volodymyr. «*Uncut Church*». Dnipro, Kyiv, 2001, 57. (in Ukrainian).

Priest Ivan (Romosyoko), Archive of the Office of the SBU Lviv, Series P-38367, Sheet 7. (in Ukrainian).

Priest Yevgeny (Poor), Archive of the Office of the SBU Lviv, Series P-36501, Sheet 2. (in Ukrainian).

Priest Zupansky, certificate of the SBU Office Lviv, Archive of the Holy Monastery of Oo. Basilian, Historical Fund, Archive of the Office of Internal Affairs of Ivano-Frankivsk region, Series № 25060. (in Ukrainian).

Priest Damian (Bohun), Archive of the Office of the SBU Lviv, Series No. 2101, Sheet 2. (in Ukrainian).

Priest Masyuk, AIIC, Series No. P-1-1–400, Sheet 50. (in Ukrainian).

Priest Pavel (Olinsky), Archive of the SBU Office Ternopil, Series 10048-P, Sheet 79. (in Ukrainian).

Priest Michael (Lutac), Archive of the SBU Office Ternopil, Series 7074-P, Sheet 6. (in Ukrainian).

Priest Joseph (Zavadyak), testimony by Zavadyak Mikhail, Archive of the Holy Monastery of oo. Basilian, Postulant Fund, Sheet 1–3. (in Ukrainian).

Priest Jehoshaphat (Rogatinsky), Archive of the Office of the SBU Lviv, Series P-31690, Sheet 14. (in Ukrainian).

Priest Martynian Mikhail (Lutsiv), Archive of the Office of the SBU Lviv, Series P-22532, Sheet 72-73. (in Ukrainian).

Priest Matei (Shephetki), Archive of the Office of the National Library of Ukraine Lviv, Series P-34395, Sheet 308. (in Ukrainian).

Priest Yuriy (Yantuch), Archive of the Office of the SBU Lviv, Series P-11708, Sheet 1. (in Ukrainian).

Priest Ignatius (Luba), the letter of the Office of the SBU Lviv, the Archive of the Holy Monastery of O. Vasilian, the Historical Fund, Series No. 24/484; Priest Ignatius (Luba), Archive of the Office of the SBU Lviv, Series P-39982. (in Ukrainian).

Priest Ivan (Riedel), Archive of the Office of the SBU Lviv, Series P-32220, Sheet 3. (in Ukrainian).

Priest Riedel, Archive of the Office of the SBU Lviv, Series P-32220, Sheet 17. (in Ukrainian).

Priest Damian Bohun, «Basilian Order in the Underground,» *Calendar of «Light» to God 1996*, Toronto, 119-137. (in Ukrainian).

Priest Jehoshaphat (Fedorik), Archive of the Office of the SBU Lviv, Series II-26995. Vol. 6, Sheet 34. (in Ukrainian).

Priest Porphyry (Lutsk), Evheniya Telenco Evidence, Archive of the Holy Monastery of Oo. Basilian, Postulant Fund, Series 1. (in Ukrainian).

Priest Porfiry (Lutsk), The testimony of A. Havanko, Svyatohonufriivsky monastery of o. Basilian, Postulations Fund, Series 1–2. (in Ukrainian).

Priest Yuriy (Yantuch), Archive of the Office of the SBU Lviv, Series P-11708, Sheet 27, 30. (in Ukrainian).

Reagan's affair, Report of March 7, 1940, Branch State Archive of the SBU in Kyiv (hereinafter – the State Security Service of Ukraine in Kiev), Fund 95, Series C-9113, File 85–88. (in Ukrainian).

Steven Meiner, *Stalin's Holy War, Religion, Nationalism and Allied Politics 1941–1945*. Moscow 2010, 9–10. (in Russian).

Tereshchuk, Galina. *Unknown letters of Archimandrite Clementy Sheptytsky – a discovery for researchers*, accessed on December 1, 2016, <http://www.radiosvoboda.org/a/28146750.html> (in Ukrainian).

The Goshiv Fathers, the certificate of the Ivano-Frankivsk SSBU, the Archive of the Holy Monastery, the historical foundation. (in Ukrainian).

The Chronicle of the Krekhiv Monastery, Archive of the Central State Historical Archive in Lviv (hereinafter referred to as the CDIA in Lviv), Fund 684, Series 1, File 2033, Sheet 22. (in Ukrainian).

The Criminal Code of the Ukrainian SSR. Official text with amendments and additions on February 1, 1940. Kyiv, 1940. (in Ukrainian).

To monks and nuns and all who live together in gospel councils Metropolitan Andrey Sheptytsky, Pastoral Messages 1939 – 1944, Vol. 3. Lviv 2010. (in Ukrainian).

Trend-outfit, Archive of the Office of Operational Information of the Ministry of Internal Affairs Lviv, Series No. 12749, Vol. 1. Sheet 88-verdict of the court. (in Ukrainian).

Vuyanko, Maria. «Monasteries of Ivano-Frankivsk (Stanislaviv), first half of XX,» *New Star*. (Ivano-Frankivsk, 1998), 133–135; Yaroslav Glystiuk, Oleg Turii, «Greek Catholic Monasticism in the Religious Life of Ukraine,» *Ark*. Part 3. Lviv, 2001. (in Ukrainian).

Wojewoda, Z. *Zarys historii Kosciola Grekocatoicki w Polsce w latach 1944-1989*. Krakow, 1994, 26-27. (in Polish)